

Kong Magnus 6. Lagabøte, det norske høymiddelalderkongedømmet og den politisk-institusjonelle betydningen til Landsloven av 1274

ERIK OPSAHL

The National Code of the Realm jubilee in 2024 highlighted King Magnus Lawmender as one of the most innovative kings in Norwegian history and the Code of Realm as one of the most important documents. As a basis for assessing historical anniversaries, the topic of such anniversaries should be placed in a larger historical context. The article assesses King Magnus' reign and the importance of the Code of the Realm in the light of the Norwegian high medieval kingdom's structures. The article denies that Magnus should have been unprepared to become king. On the contrary, he must have been schooled for a leading role in the government of the realm after his father's death, Håkon Håkonsson, either as king or in another role. The medieval mortality regime meant one could not count on the certainty that the legitimate eldest-born king's son survived his father. Given the itinerant character of the Norwegian kingdom, like all other European medieval kingdoms, one cannot assume that King Magnus grew up in Bergen and reigned the kingdom from there. Although Bergen was the foremost royal residence and administrative town in the latter half of the 1200s, the sources show that the Norwegian kings moved regularly between Bergen, Tønsberg and Oslo, and with less frequent visits to Trondheim. His connection to the Franciscans is undoubted, but when and how it was established, we do not know. Magnus' kingship was significant, and the Code of the Realm appeared more ambitious for building the Norwegian kingdom further than just confirming the Sverre dynasty's position on top of the government.

Landslovsjubileet

Historiske jubileer har en tendens, for ikke å si en innebygd mekanisme, til å forenkle historien og framheve noen historiske hendelser som spesielt avgjørende. Landslovsjubileet i 2024 var ikke noe unntak. Personen og politikeren kong Magnus 6. Håkonsson Lagabøte (1263-80) ble konsekvent trukket fram som en av de viktigste

kongene i norsk historie, og mannen var ikke engang ment å bli konge, ble det hevdet. Og Landsloven av 1274, som kong Magnus' mest avgjørende regjeringshandling, ble presentert som et av de viktigste dokumentene i norsk historie.

La det være sagt med en gang at jeg både forstår og anerkjenner at historiske jubileum må forenkle eller i det minste framheve visse aspekter ved en historisk hendelse og dermed utelate hele bildet, med det resultat at historien blir mer «rettlinjet» enn hva den historiske fortida var. Det forutsetter imidlertid at selve innholdet og betydningen av et jubileum, ikke minst den historiske begivenheten som feires eller markeres, settes inn i sin historiske kontekst og diskuteres i mer akademiske fora. Denne artikkelen er derfor et slikt faglig bidrag fra en historiker, og en som har arbeidet med Landsloven i en lengre periode, og som dessuten var sterkt involvert i Landslovsjubileet.

Landslovutstillingen som ble åpnet i Lavetthuset i Erkebispegården i Trondheim i juni 2024, stod omtrent der det antas at erkebiskopens skrivere hadde skrivestua si i middelalderen. Og det var sannsynligvis på samme sted at erkebiskop Jon Raudes utkast til ny kristenrett ble utformet mellom 1269 og 1273.¹ Kong Magnus' ambisjon om at den nye landsloven skulle inneholde en kristenrett, slik landskapslovene hadde hatt, ble jo ikke realisert etter at kongen hadde presentert lovutkastet på Frostatinget i 1269. Ifølge islandske annaler samtykket frostatingsmennene i at kongen skulle få ordne «Frostatingsboka» med hensyn til alt det som hørte til det verdslige og til kongedømmet, slik som kongen syntes var best.² Mellom 1269 og 1277 forsøkte så kirken og kongen å trekke grensa mellom de to samfunnsmaktenes «statsmakt», inkludert lovgivende kompetanse og dømmende kompetanse. Kulminasjonen var den såkalte «Sættargjerden» i 1277.³

Under et landslovseminar på Frosta i 2024 ble det, med utgangspunkt i spørsmålet om forholdet mellom erkebiskop Jon Raude og kong Magnus Lagabøte, spurt om det var en maktkamp om hvor den avgjørende sentralmakta skulle befinne seg, i Trondheim eller Bergen. Det kan være lett å oppfatte spørsmålet som for modernistisk, for ikke å si anakronistisk. Likevel, bortsett fra at det kan forstås som et logisk spørsmål for folk utenfor kretsen av fagfolk, kan det også lett ses som en refleksjon basert på spesifikke sider ved landslovsjubileet, samlet i det litt meningsløse spør-

¹ Helle 1974: 137-138.

² Islandske Annaler: 138; «Frostatingsboka» må i denne sammenhengen bli tolket til å bety Frostatings-redaksjonen av den kommende Landsloven, og ikke den eksisterende landskapsloven.

³ NgL II: 462-467.

målet som en kan trekke ut av mye av det som ble sagt under jubileet: Skjedde *det*, det vil si den avgjørende hendelsen for Landsloven, her, eller skjedde *det* der?

Til tross for få kilder, kan vi med stor sannsynlighet anta at mye av det endelige redigeringsarbeidet av Landsloven foregikk i Bergen. Kanskje kan vi med enda større sannsynlighet slutte at utformingen av lovforslaget fra den andre samfunnsmakta, kirken, erkebiskop Jon Raudes kristenrett, fant sted i Trondheim. Et mer interessant spørsmål er imidlertid hva det betyr at den endelige redigeringen av Landsloven skjedde i Bergen? I det følgende vil jeg forsøke å beskrive det norske rikets karakter som politisk organisasjon og enhet i 1274, og som en del av dette vurdere både Magnus Lagabøte som politiker og Landslovens politisk-institusjonelle betydning. Sted, symbol og maktutøvelse vil være sentrale faktorer her.

Personen Magnus Håkonsson Lagabøte

La oss starte med personen Magnus. Hvor viktig var han for å lage Landsloven og for den politisk-institusjonelle utviklingen i Norge i høymiddelalderen? Magnus' far, kong Håkon 4. Håkonsson (1217-63), hadde startet det omfattende lovarbeidet.⁴ Spørsmålet om Magnus' betydning er ikke et gammeldags spørsmål om store menn som forandrer historien, men det klassiske problemet med forholdet mellom aktør og struktur når det gjelder hva som driver den historiske utviklingen. Det er et komplekst spørsmål, likevel er det nok få, om noen, som vil hevde at aktører ikke påvirker historiske hendelser og utvikling.⁵ Som nevnt ble det under jubileet trukket fram at Magnus var mannen som ikke var ment å bli konge.⁶ Jeg er litt usikker på hvordan utsagnet skal tolkes konkret, men enkelte ganger kunne det høres ut som at en trodde at Magnus ikke var skolert eller forberedt på muligheten for at han kunne bli konge og dermed kom nærmest uforberedt på tronen. Det er i så fall et syn som jeg er uenig i. En mer meningsfull eller treffende formulering ville være at Magnus ikke var den *nærmeste* til å etterfølge sin far, kong Håkon 4. Håkonsson, på tronen. Den nærmeste tronarvingen var Magnus' seks år eldre bror, Håkon, med tilnavnet «den unge». Men det betyr ikke at Magnus ikke fikk skolering med tanke på at han en dag ville gå inn i riksstyret i en eller annen rolle, og i ytterste fall som konge hvis broren Håkon døde mens faren, Håkon Håkonsson ennå regjerte. Både tidas høye dødelighet og styrings-system tilsa at Magnus måtte få skolering som gjorde ham skikket til å ta del i riksstyret.⁷ Arvelig enemonarki basert på legitim fødsel var dynastiets politikk, nedfelt i

⁴ Rindal 2024: 28-31.

⁵ Ei relativt ny og interessant bok om dette er MacMillan 2016.

⁶ Jf. Sunde 2023: 54-73.

⁷ Jf. Rindal 2024: 19.

loven gjennom Håkon Håkonssons arvelov av 1260.⁸ Magnus var da 22 år gammel og må da ha fått skoling med tanke på en rolle i riksstyret. I middelalderen hadde ikke fyrster «veldedighet» som sin primære beskjeftigelse. Det var en konstant utfordring i middelalderens politiske system hvordan kongssønner som ikke ble regjerende konger, skulle få en politisk rolle og økonomiske ressurser som tilfredsstilte ambisjonene deres.⁹

Det er interessant i denne sammenhengen å se hvordan Magnus som konge plasserte sine to sønner, Eirik og Håkon, i den framtidige regjeringen. Eirik (født 1268, konge 1280-99) var som eldste sønn tronarving og ble konge etter at faren døde i 1280. Eirik ble myndig i 1282. Den yngre, Håkon (født 1270, konge 1299-1319), ble imidlertid ikke satt på sidelinja i regjeringen, men fikk omtrent en tredjedel av det norske riket som «hertugdømme», trolig fra 1284. De bevarte kildene er få, men Grethe Authén Blom, som har studert dette grundigst, konkluderer med at Håkon etter kong Magnus' beslutning i samråd med kongens råd fikk hertugnavnet.¹⁰ Det er selvsagt mulig at denne avgjørelsen kom som en reaksjon fra kong Magnus på hvordan hans far, kong Håkon, hadde valgt for sine to legitimt fødte sønner, Håkon og Magnus. Men er det den mest sannsynlige tolkningen?

Magnus omtales i politisk sammenheng som 9-åring ved kong Håkon Håkonssons kroning i Bergen i 1247.¹¹ Hans neste politiske opptreden var i oktober 1250, da Magnus var et av vitnene til fredsavtalen mellom Norge og Lübeck.¹² Broren Håkon den unge ble hyllet som konge på Øyratinget ved Nidaros i 1240 da han var åtte år gammel. Grunnen var å sikre tronfølgen under kong Håkon Håkonssons strid med opprøreren hertug Skule Bårdsson.¹³ Ifølge Håkon Håkonssons saga hadde erkebiskop Einar Smjørбак Gunnarsson i 1255, da Magnus var 17 år gammel, talt til kong Håkon at sistnevnte mens han levde skulle dele landet mellom sine sønner på en måte som folket i landet kunne være fornøyd med, og som begge sønnene lovte å holde. Kong Håkon rådførte seg med sine menn, og meningene var delte. Noen ville at Magnus skulle utnevnes til hertug med en tredjedel av landet, andre at landet skulle deles likt mellom brødrene, men at bare Håkon den unge skulle ha kongetittel, og noen mente at det riktige ville være å dele alt likt mellom brødrene. Erkebiskop Einar og vennene til Håkon den unge bad kong Håkon om å ordne opp i saken med en

⁸ NgL II: 308-310; jf. Jørgensen m.fl. 2024: 79-89.

⁹ Jf. Bartlett 2020: 187-239.

¹⁰ Blom 1972: 67.

¹¹ Noregs kongesoger: 248.

¹² DN V nr. 4.

¹³ Noregs kongesoger: 210.

formell avgjørelse utarbeidet i et dokument som kongen og kongens rådgivere be-seglet. Kong Håkon ønsket imidlertid ikke å bestemme fordi det ifølge ham ville være best å la Gud rå, og det ble ikke tatt noen formell avgjørelse i spørsmålet.¹⁴

Kong Håkons uvilje mot å gi Magnus en formell rolle i regjeringen i 1255 bør etter min mening, ikke tolkes som en motvilje mot å la den yngste sønnen få en rolle i regjeringen.¹⁵ De potensielle farene for kong Håkons maktposisjon som en deling av riket ville medføre, noe Håkon hadde opplevd med svigerfaren, hertug Skule, var der allerede på grunn av at hans eldste sønn Håkon bar kongetittelen.¹⁶ Kong Håkons henvisning til at han ville la Gud bestemme, kunne like gjerne skyldes bevisstheten om at døden kunne ramme tidlig og raskt. Som den også gjorde for Håkon den unges del. Jeg kan heller ikke se noen motsetning mellom hvilken oppfatning sagaen til-skriver erkebiskop Einar i to situasjoner, den allerede omtalte i 1255, og da Håkon den unge var død i 1257. Ved den første anledningen bad erkebiskop Einar kong Håkon om å dele riket mellom sine sønner uten å si noe om kongetittelen, ifølge sagaen. At kong Håkon i den siste situasjonen, etter Håkon den unges død, hevdet at erkebiskopen hadde spesifisert at det bare måtte være én som skulle bære kon-getittelen, motsier ikke den første opplysningen; utsagnet er bare mer spesifikt.¹⁷

Det som er interessant i denne sammenhengen er hva kong Håkon sa om Magnus' rett til tronen i 1257. I oversettelsen som Tor Ulset har utarbeidet etter å ha samlet alle varianter fra bevarte manuskripter av Håkon Håkonssons saga, står det: «Da svarte kongen: «Herre erkebiskop,» sa han, «da vi tidligere talte om en deling av landet mellom mine sønner, gikk De sterkt inn for at Håkon alene skulle ha kongs-navn når jeg falt fra, men junker Magnus skulle være hertug. Både De og flere andre syntes det var underlig at jeg ikke offentlig ville gå inn for en slik ordning mellom dem, men jeg syntes det var vanskelig å gjøre forskjell på mine jevnbyrdige sønner. Jeg la den gang som så ofte ellers saken i Guds hender for at han skulle skifte mellom dem, men nå har det blitt slik at han er kalt bort, som alle da ville løfte frem, og den andre lever som De og flere andre rådgivere ville unne en lavere rang enn han var be-rettet til.»¹⁸

¹⁴ Noregs kongesoger: 280-281.

¹⁵ Jf. Sunde 2023: 45.

¹⁶ Jfr. Sunde 2023: 43-44.

¹⁷ Noregs kongesoger: 292; jf. Sunde 2023: 62-64.

¹⁸ Håkonar saga Håkonarsonar: 571; Sunde viser til Anne Holtsmarks oversettelse, og der er det siste avsnittet oversatt slik: «Og nå er det gått slik at den som alle ville sette høyest, han er kalt bort, og han som De og flere andre rådgivere ville unne en lavere rang; han lever etter.», Håkon Håkonssons saga: 336-337-271; Sunde 2023: 63. Både Holstmark og den samtidige

Det er selvsagt mulig å hevde at kongens formulering og argumentasjon ble konstruert av sagaforfatteren Sturla Tordsson for å underbygge kong Magnus' legitime rett til tronen.¹⁹ Men sagaen ble skrevet i 1265, det vil si mindre enn ti år etter at møtet skal ha funnet sted. Og ikke bare kan noen av de som var der i 1257 fortsatt ha vært i live i 1265. Kunnskapen om hva som hadde blitt diskutert i regjeringsskretser om tronfølgen i disse åra var dessuten utvilsomt velkjent og spredt. Derfor er det gode grunner til å tro at kong Håkon her uttrykte den samme tenkning og vurdering som sønnen Magnus seinere hadde overfor sine to sønner. Både Håkon og Magnus hadde problemer med å iverksette fullt ut i praksis det automatisk arvelige, udelelige kongedømmet. De kunne begge akseptere det kirkelige kravet om primogenitur med prioritet for legitim fødsel, ikke minst så lenge de hadde legitimt fødte sønner. Tradisjonelle grunnfestete forestillinger om kongesuksesjonen eksisterte imidlertid fortsatt, og både Håkon og Magnus forsøkte å forhindre at ektefødte sønner ble skjøvet over sidelinja i riksstyret. For kong Håkon ble problemet «løst» ved Håkon den unges død. For Magnus ble løsningen å tildele den yngste sønnen, Håkon, tittelen hertug og en tredjedel av riket.²⁰

Samlet sett er det derfor grunn til å anta at kong Håkon og hans sønn, kong Magnus, hadde samme holdning og tankegang til legitimt fødte sønner og deres rettmessige plass i riksstyret. Magnus må derfor etter alt å dømme ha vært forberedt og skolert for en politisk-administrativ rolle som legitimt født sønn av kong Håkon. Men hva så med Håkon den unges sønn, Sverre, født 1252? Det har blitt hevdet at det var Sverre som var tronarving etter at faren, Håkon den unge, var død, ikke Magnus.²¹ Hvorvidt kong Håkon 4. Håkonsson hadde tiltenkt og forberedt Magnus for en politisk rolle er riktignok, etter mitt syn, ikke avhengig av om han eller Sverre var først i arverekka. Sverre Håkonssons plass i tronfølgen avhenger imidlertid av hvordan man tolker ordlyden i arveloven av 1260: «den eldste ektefødte sønn til Norges konge».²² Ettersom Håkon unge døde *før* faren, fins det indikasjoner på at

nynorske oversettelsen i revidert form av Knut Helle ble utgitt før Tor Ulsets moderne samlede tekstkritiske utgave. Holstmark ser imidlertid ut til å ha brukt færre håndskrifter enn den nynorske utgaven, og basert på Ulsets arbeid kan vi nå si at de fleste håndskriftene har ordlyden om at Magnus var berettiget til tronen; Håkon Håkonssons saga: 8-9; Noregs kongesoger: 14-17; jf. også Rindal 2024: 18-19.

¹⁹ Jfr. Sunde 2023: 63.

²⁰ Jfr. Blom 1972: 67.

²¹ Sunde 2023: 59-62.

²² Munch 1858: 196; Jørgensen m.fl. 2024: 82.

han aldri ble ansett eller anerkjent som en fullverdig norsk konge i samtida til tross for at han hadde fått kongsnavnet og regjerte sammen med faren.

Kongelige begravelser

En mulig, og med vekt på «mulig», indikasjon på samtidas vurdering eller oppfatning av Håkon den unges kongsrolle, er at han ble gravlagt i Hallvardskatedralen i Oslo, ikke i Kristkirken på Holmen i Bergen.²³ Praktiske hensyn kan være én grunn til å velge et kongelig gravsted. Valget av gravsted for en konge i middelalderen ble imidlertid ikke avgjort vilkårlig eller på sentimentalt grunnlag. Det var en avgjørelse ladet med religiøs og ideologisk betydning. Flere hensyn ble tatt i betraktning ved beslutningen. Det ene var ønsket om å bli gravlagt i en kirke knyttet til dynastiet. Etableringen av et kongelig gravsted, der medlemmene av et kongelig dynasti skulle begraves over generasjoner, var vanlig for mange av de kongelige dynastiene i Nordvest-Europa i middelalderen. Vi ser for eksempel framveksten av et fast kongelig gravsted med begravelse av engelske konger i Westminster Abbey fra slutten av det trettende århundre og utover.²⁴

Kanskje den mest avgjørende faktoren for enhver kristen var ønsket om å bli begravd blant religiøse helgener. Det ble antatt at ved å bli begravd i de helliges nærvær, kunne noe av deres hellighet «gnies av» på den avdøde og lette vegen gjennom skjærsilden.²⁵ I Norge ble landets nasjonalhelgen og Norges evige konge, Olav Haraldsson den hellige (1015-28), gravlagt i Kristkirken (Nidarosdomen) i Nidaros. Det faktum og Trøndelags betydning som maktsentrum gjorde at flere av landets konger ble gravlagt der etter Olav den hellige; fra og med Magnus den gode (1035-47) og fram til og med Inge Bårdsson (1204-17). Trass i kong Sverres (1177-1202) sterke støtte i Trøndelag, og at Sverre jevnlig kalte landsdelen for sitt rettmessige hjem og sa at folket i Trøndelag var ham kjærrest av hele landets folk, ble han gravlagt i Kristkirken i Bergen.²⁶ Det bør ses i lys av at kong Sverre sikret seg kontroll over Vestlandet, inkludert Bergen, etter å ha vunnet over kong Magnus Erlingsson (1161-84) i 1184. Seieren og den nyvunne kontrollen sammen med Sverres mildt sagt anstrengte forhold til kirken, med erkebiskopen i spissen, gjør det forståelig at han bestemte seg for å bli kronet og gravlagt i Bergen.

Imidlertid ser det ut til i Norden at etableringen av erkeseter i byene Lund, Nidaros og Uppsala, medførte at kongene ikke lenger ble gravlagt i de byene. Sann-

²³ Noregs kongesoger: 288.

²⁴ Evans 2003: 25-30.

²⁵ Evans 2003: 25.

²⁶ Jf. Sverre-soga: 58.

synligvis hang det sammen med forholdet mellom middelalderens to samfunnsmakter, kongedømme og kirke. Det er mulig at kongene fant det å bli gravlagt i byen som var sete for lederen av den andre samfunnsmakta, kirken, ikke var det som best symboliserte kongedømmets posisjon i samfunnet. Uansett, skal en i det store og hele ha i mente i hvilken grad Nidaros ble erkebiskopens by. Kongene sluttet ikke å komme til byen, men den ble sjeldnere besøkt av kongene så lenge det innenlandske kongedømmet eksisterte til slutten av 1300-tallet, enn de andre større byene i Norge, som Bergen, Tønsberg og Oslo. Også i Sverige og Danmark ble kongene gravlagt på forskjellige steder, men i ingen av landene ble konger i middelalderen gravlagt i de respektive erkebiskopenes residensbyer, Uppsala og Lund.²⁷ I Norge ble bare to konger, Håkon Herdebrei (1159-62) og Inge Bårdsson, gravlagt i Nidarosdomen etter at erkebispedømmet ble opprettet i 1152/53.²⁸ Begge begravelserne kan forklares ut fra avgjørende familieforhold eller maktpolitikk.

Foruten kong Sverre, var kong Magnus Erlingsson og kong Håkon Sverresson (1202-04) gravlagt i Kristkirken i Bergen da Håkon den unge døde i 1257. Fordi ingen kongelige gravsteder ble tilfeldig valgt i middelalderen, må en spørre hvorfor Håkon ble gravlagt i Hallvardkatedralen i Oslo og ikke Kristkirken i Bergen? At han døde i Tønsberg, kan neppe ha vært en årsak. Kongelige lik kunne fraktes over lange avstander for å bli gravlagt på rett sted, som Olav Kyrre (1066-93) fra Båhuslen til Nidaros, og som Håkon Håkonssons lik ble fraktet fra Orknøyene til Bergen i 1264.²⁹ At Håkon ble fraktet fra Tønsberg til Oslo og gravlagt i Hallvardskatedralen, må vise et bevisst valg. Tønsberg og Oslo var begge betydelige kongelige residenser, men Oslo hadde en kirke med de mest framtreddende kongelige begravelserne, som Sigurd Jorsalfares (1103-30). Sørøst-Norge hadde ellers vært utenfor Sverre-dynastiets kontroll fram til Håkon Håkonssons regjeringstid.

Etter mitt syn er det derfor grunn til å oppfatte valget av Hallvardskirken som gravsted for Håkon den unge, som et uttrykk for at han i samtida ikke ble oppfattet som en fullt ut regjerende konge, bare som den utpekte etterfølgeren til faren. Hadde Håkon den unge blitt oppfattet og anerkjent som en fullverdig regjerende konge

²⁷ Jf. Porsmose 2024: 123-124; når det gjelder Sverige, så ble Erik den hellige (død 1160), gravlagt før erkesetet i Uppsala ble opprettet i 1164; Lovén 2004. Den eneste kongelige som kan ha blitt gravlagt i Uppsala domkirke etter 1164 og før kong Gustav Vasa (1523-60), er Erik Magnusson, eldste sønn til kong Magnus Birgersson Ladulås (1275-90), som døde som 2-3 åring i 1279; Bengtsson 2010: 7-8.

²⁸ Dessuten ble kong Inge Bårdssons bror og svigerfar til kong Håkon 4. Håkonsson, hertug Skule, begravd i golvet foran kong Inges grav i veggen, etter at han hadde blitt drept av kong Håkons menn i 1240; Ekroll 2001: 9.

²⁹ Snorres kongesoger: 55; Noregs kongesoger: 341-342.

sammen med faren, ville en forventet at han hadde blitt gravlagt i Kristkirken i Bergen. Uten å trekke sammenlikningen for langt, er det interessant i denne sammenhengen at den avsatte og myrdete engelske kongen, Edvard 2. (1307-27), ikke ble gravlagt i det kongelige gravkapellet i Westminster. Kong Edvard ble likevel ansett som fortjent til en ærefull begravelse, men da i et kloster langt unna hoffet i Westminster, som samtidig var praktisk nært stedet der han sannsynligvis ble drept.³⁰

Om Håkon unge ikke ble oppfattet som en fullt ut regjerende konge i samtida, vil det ha betydning for hvordan en skal vurdere Sverre Håkonssons plass i arverekken. Da Sverre døde allerede i 1261, ble Magnus uansett den ubestridte tronarvingen i Norge. Etter min mening har det likevel, som nevnt, ingen avgjørende betydning for om Magnus ble skolert som kongssønn og tronarving. Magnus var ment for en rolle i riksstyret, enten som konge eller i en annen rolle og med en annen tittel. Han må derfor ha blitt opplært til en slik oppgave. Selvsagt fylte forskjellige personligheter rollen som konge ulikt. Det er fullt mulig at en regjering under Håkon den unge ville ha vært annerledes enn Magnus' regjeringstid. Det får vi aldri vite. Med utgangspunkt i argumentet for hvor bevisst kongelige gravsteder ble valgt, blir Magnus Lagabøtes valg av gravsted for seg sjøl i Fransiskanerkirken i Bergen (dagens domkirke) ikke mindre tydelig som et signal om kongens nære tilknytning til fransiskanerordenen.³¹ Og Landsloven har innslag av det vi kan oppfatte som fransiskaneres tankegang, og peker mot at loven er påvirket av kong Magnus' personlighet.³²

Magnus' barndom og fransiskanerne

Barns tidlige sosialisering og politiske skolering var avgjørende aspekter ved kongelige dynastiske og familiære strategier.³³ Vi vet svært lite om Magnus' barndom, men ifølge sagaen var hans far, kong Håkon, i Tønsberg da Magnus ble født der våren 1238.³⁴ Så får vi høre at knapt to år gamle Magnus og hans mor flyttet opp til borgen i Bergen da kong Håkon drog fra byen i februar 1240.³⁵ Utover det har vi bare svært få glimt av Magnus' barndom før han som femtenåring sies å ha holdt en tale som imponerte tilhørerne, ikke minst hvor lite barnslig den ble framført.³⁶ Gitt den om-

³⁰ Jfr. Evans 2003: 30.

³¹ DN IV nr.3.

³² Jf. Sunde 2023.

³³ Ward 2023: 86.

³⁴ Noregs kongesoger: 179.

³⁵ Noregs kongesoger: 199.

³⁶ Noregs kongesoger: 275.

reisende karakteren til kongelige hoff i middelalderen, var det rimelig upraktisk å bringe nyfødte og spedbarn rundt i landet. Den seinere Filip 2. av Frankrike (1165-1223) fulgte sine foreldre og hoffet rundt om i de kongelige kronlandene fra han var minst åtte eller ni år gammel.³⁷

Tar vi utgangspunkt i Håkon Håkonssons vinterresidenser i åra 1238-46/47, det vil si fra Magnus ble født til han var 8-9 år gammel, oppholdt hoffet seg seks vintre i Bergen, to i Nidaros og to i Oslo, eller én vinter i Oslo og én vinter et annet sted i Viken. Fra vinteren 1246/47 til og med vinteren 1252/53, det vil si til Magnus fylte 15 år, oppholdt hoffet seg to ganger i Nidaros, to ganger i Bergen, to ganger i Oslo og én gang i Tønsberg eller et annet sted i Viken.³⁸ Åra mellom 8 og 15 må utvilsomt ha vært de viktigste i Magnus oppvekst når det gjaldt skoling. I løpet av disse åra kan Magnus ha oppholdt seg i flere byer og reist sammen med faren og hoffet. Han kan faktisk ha hatt mulighet til å ha kontakt med fransiskanere i Bergen og Tønsberg i løpet av disse åra. I Oslo og spesielt i Trondheim er imidlertid fransiskanerne registrert først seinere i kildene, men i hvert fall for Oslos del kan det ikke utelukkes at Magnus kan ha møtt fransiskanere i oppveksten.³⁹

Vi vet imidlertid ikke helt når og på hvilken måte Magnus tilegnet seg og ble inspirert av fransiskanernes teologi og tenkning. Den eneste kilden som eksplisitt forteller om Magnus' fascinasjon for fransiskanerordenen, den skotsk-nordengelske Lanercost Chronicle, sier det i slik i min oversettelse fra engelsk: «Kongens far [det er Magnus Lagabøte] var dypt knyttet til religionen til Hellig-Frans, oppmuntret (fransiskaner)brødre framfor alle andre, og interesserte seg flittig for deres skoler for den hellige teologi, der han også opprettet for seg sjøl et mausoleum».⁴⁰ Minst én av krønikeskriverne var en skotsk fransiskaner, noe som kan ha hatt en viss innflytelse på innholdet og at informasjonen ble skrevet ned i krøniken.⁴¹ Likevel kan det ikke være tvil om at Magnus Lagabøte var inspirert av og knyttet til fransiskanerordenen, men det er ikke mulig å si *når og hvordan* kongens spesielle forhold til fransiskanerne ble etablert.

³⁷ Ward 2023: 100.

³⁸ Helle 1982: 552-553.

³⁹ Jf. Gallén 1959; Nedkvitne og Norseng 2000: 99; Blom 1997: 246.

⁴⁰ Den engelske oversettelsen lyder: «The father of the king [det er Magnus Lagabøte] being deeply attached to the religion of S. Francis, encouraged the (Franciscan] brethren above all others, and interested himself diligently in their schhols of sacred theology, where, also, he set up for himself a mausoleum.», The Chronicle of Lanercost: 21-22..

⁴¹ Professor Dauvit Broun, University of Glasgow, i e-post 20. april 2024.

Det norske kongedømmets ambulerende karakter

Går vi fra personen og politikeren Magnus Lagabøte til det norske kongedømmet som institusjon i siste halvdel av 1200-tallet, må vi spørre *hvor* permanente og geografisk plassert var de kongelige styringsinstitusjonene? Svaret på dette spørsmålet er vesentlig for å vurdere arbeidet som førte fram til Landsloven. Europeiske kongelige dynasti i høymiddelalderen kunne knapt forestille seg et politisk-administrativt system som ikke forutsatte at fyrsten med hoff forflyttet seg regelmessig innenfor riket. Det var ganske enkelt et grunnleggende prinsipp for middelalderens kongelige styre. Engelske konger, for eksempel, forflyttet seg regelmessig på 1300-tallet til tross for utviklingen av «regjeringskvarterer» i London. Bortsett fra lengre parlamentsesjoner, behovet for vinterkvarter og sykdom på slutten av livet, tilbrakte Edvard 1. (1272-1307) og hans hushold sjeldent mange dager på ett sted. Det samme gjaldt Edvard 3. (1337-77) og Richard 2. (1377-99). I England og Norge, som i andre land på den tida, var «hovedstaden» der kongen befant seg til enhver tid. Det var riktignok forskjeller mellom landene, blant annet på grunn av topografien, og Norge var ikke England, men det grunnleggende prinsippet om stadig bevegelse for kongen og hoffet må ha vært framherskende i Norge som ellers i middelalderens Europa. En svært talende formulering om at systemet *var* slik i Norge, er Håkon 5.s beslutning fra 1314, der han gjorde prosten ved Mariakirken i Oslo til fast kongelig kansler. Hele avgjørelsen er basert på det faktum at kongen flyttet regelmessig og mer enn det prosten kunne følge med på. Det skulle nemlig utnevnes en vissekansler blant kongens hirdprester, som skulle følge kongen dersom prosten måtte sitte hjemme i Oslo. Denne vissekansleren skulle ha både det store og det lille seglet når prosten som kansler ikke var hos kongen. Det lille seglet skulle ikke overlates til prosten.⁴²

Det norske kildematerialet er sparsomt, spesielt for slutten av 1200-tallet. Likevel viser de norske kongenes reisemønstre fra Håkon Håkonssons regjeringstid og fram til slutten for det innenlandske norske kongedynastiet på slutten av 1300-tallet, et ambulerende kongedømme av middelaldersk type. Av de 46 vintrene Håkon Håkonsson regjerte, tilbrakte han 25 i Bergen, åtte i Nidaros, seks i Oslo, fem i Tønsberg og ytterligere to i Viken. Kildematerialet er dårligere for Magnus Lagabøte, men basert på de spredte kildene kan vi konkludere med hvor han satt om vinteren i 12 av sine 17 regjeringsår. Åtte av de 12 satt Magnus i Bergen. De andre fire satt han et annet sted, og så er det de fem vintrene vi ikke kan vite noe om. Hans sønn, Eirik 2. Magnusson, er den kongen som skiller seg ut som den mest stedbundne til Bergen. Han tilbrakte nesten alle vintrene i sin regjeringstid i byen og muligens mye av resten

⁴² DN I nr.143; Opsahl 2015: 136-137.

av åra også.⁴³ Her skal en imidlertid huske at kong Eirik ble fysisk og kanskje psykisk ufør som følge av to rideulykker i 1283 da han var 15 år gammel.⁴⁴ Det påvirket sannsynligvis mobiliteten for kong Eirik, siden reisingen var anstrengende nok sjøl for en konge. Eiriks bror, Håkon 5., som tradisjonelt er sagt å ha flyttet «hovedstaden» fra Bergen til Oslo, tilbrakte halvparten av vintrene han regjerte, i Bergen, dobbelt så mange som kan sannsynliggjøres for Oslo. Og det ser ut til at Håkon oppholdt seg oftere i Bergen enn i noen annen by.⁴⁵

Samlet sett er det derfor ingen tvil om at Bergen var den viktigste kongelige residensbyen fra Håkon 4. til og med Håkon 5. Kildematerialet gir likevel ikke grunnlag for å hevde at byen i perioden var et så fast sete for kongen, og dermed også for det som fantes av kongelig sentralapparat, at det gir mening å kalle byen «med en viss rett...en norsk rikshovedstad».⁴⁶ Periodens norske konger praktiserte et relativt fast reisemønster mellom Bergen, Tønsberg og Oslo, med sjeldnere besøk i Nidaros. I tillegg stoppet de på forskjellige steder rundt om i landet under reisene mellom byene. Heller ikke Håkon 5.s etterfølgere, Magnus 7. Eriksson (1319-55/74) og Håkon 6. (1355-80), ser ut til å ha funnet det hensiktsmessig eller nødvendig å sentralisere store deler av riksstyret til Oslo med Akershus. Bortsett fra Magnus Erikssons hyppige bruk av Båhus som residens i lange perioder, er det vanskelig å se at kongenes norske residenser direkte kan tilskrives det periodiske kongefellesskapet med Sverige etter 1319. I stedet ser det ut til at de har videreført det nevnte tradisjonelle kongelige reisemønsteret i Norge. Det reisemønsteret harmonerer ikke overraskende med hvor de norskspråklige kongebrevene (inkludert hertugbrev fra den seinere Håkon 5.) fra perioden 1291-1387 ble utstedt: 74 fra Oslo/Akershus, 60 fra Tønsberg/Tunsberghus, 13 fra Båhus, 62 fra Bergen og 19 fra Nidaros/Trondheim. I tillegg er det 42 brev fra et trettitalls andre steder i Norge og 29 fra ulike steder i Sverige, Halland og Skåne. Bergen var dermed fortsatt en framtrедende kongelig residens, men dominerte ikke like mye som før. I Sørøst-Norge var Oslo og Tønsberg de viktigste kongelige residensbyene, men uten en klar dominans for én av dem.⁴⁷

For å vri litt på uttalelsen til Lars Korvald i Stortinget i 1972: «Norge er et land i verden»: Den norske ambulerende kongemakta viser at Norge var et land i Europa i middelalderen. De dynamiske eller skiftende grunntrekkene i det kongelige styringsapparatet kommer også til uttrykk gjennom Håkon 5.s beslutning om å knytte kans-

⁴³ Helle 1972: 605-614; Samme 1982: 552-555.

⁴⁴ Lunden 1976: 409-410; Bjørge 2000.

⁴⁵ Helle 1982: 555

⁴⁶ Jf. Helle 2006: 75;

⁴⁷ Opsahl 2015: 155.

lerembetet til prosten ved Mariakirken i Oslo, og ikke minst at han flyttet det kongelige gravstedet til samme kirke. Disse beslutningene betydde ikke at han flyttet noen «hovedstad», men at han styrket Oslo som kongelig residensby.⁴⁸ Poenget er at Sverre-dynastiet ikke var så fast etablert at det ikke trengte å reise rundt i landet for å etablere og opprettholde legitimitet ved å vise seg for befolkningen, og ikke minst møte og samhandle med mektige og innflytelsesrike mennesker rundt om i riket, og da ikke bare på tinget. Denne omreisende diskusjons- og forhandlingsprosessen må også ha vært del av arbeidet med Landsloven. Som nevnt skjedde den endelige redigeringen av lovutkastet sannsynligvis i Bergen, men i så fall var det bare siste ledd i en lengre prosess.⁴⁹

Sverre-dynastiets agitasjon, for ikke å si propaganda, om at den representerte en veg for folket ut av villfaringståka som borgerkrigene (1130-1240) skulle ha medført, må ses som utslag av samme behov for å legitimere og sikre dynastiets styringsposisjon.⁵⁰ Både Håkon 4. Håkonsson, Magnus 6. Lagabøte og Håkon 5. er presise i sin beskrivelse av at «den store villfarelsen» som størstedelen av folket hadde vært blindet av, handlet om en *bestemt* periode der de mange forskjellige tronpretendenter som hadde kjempet om tronen, hadde påført befolkningen belastninger og tap, og ikke om samfunnet generelt slik det hadde vært tidligere.⁵¹ Helt tilsvarende la kong Håkon Sverresson i forliksbrevet sitt til biskopene i 1202, skylda på *striden* mellom kongemakt og biskopene for at *landets lover ikke var blitt respektert*, at kristendommen stod til nedfalls og landet derfor var i moralsk oppløsning.⁵² Og i den grad disse beskrivelsene fra kongene kom ut til folket, noe vi må gå ut fra skjedde i flere sammenhenger, ville folk ha reagert hvis beskrivelsen av byrdene under borgerkrigstida ikke stemte overens med den overleverte muntlige historietradisjonen blant folket. Det er belastning nok å bli truet regelmessig med å få gård og grunn svidd av, sjøl om truslene ikke alltid eller som oftest ikke ble iverksatt.⁵³ Kongene av Sverre-dynastiet kjente neppe befolkning de regjerte over, så dårlig at de brukte argumenter som de ikke trodde skulle ha gjenklang i befolkningen, for lovendringer. I det nevnte brevet fra kong Håkon Sverresson ble det påpekt at det var «bonden som bygde

⁴⁸ Det var flere grunner til Håkon 5.s beslutninger, som det ikke er plass til å gå nærmere inn på her; jf. Opsahl 2015.

⁴⁹ Jfr. Sunde 2023: 211-216.

⁵⁰ Jf. Orning 2023.

⁵¹ NgL I: 121-123; Magnus Lagabøtes landslov:56; NgL III: 45-55; Norske middelalderdokumenter nr.24 og 47.

⁵² Norske middelalderdokumenter nr.15.

⁵³ Jfr. Lunden 1976: 73-81.

landet» det hadde gått verst ut over, den som hadde hatt minst andel i striden. Som Knut Helle skriver, må denne påpekingen fra kongen side om prøvelsene bondesamfunnet hadde måttet tåle under striden, være et tegn på at det var en fredslengsel i samfunnets breiere lag.⁵⁴ Det var i kongedømmets interesse å solidarisere seg med denne lengselen for å oppnå legitimitet. Og vi kan trygt anta at dersom jarlen Erling Skakkes regime hadde seiret, ville representanter for dette dynastiet ha drevet en tilsvarende agitasjon for å legitimere riksstyret.

Konklusjon

Landsloven av 1274 blir i lys av den gitte beskrivelse av den politiske-administrative situasjonen i Norge i siste halvdel av 1200-tallet, kanskje enda viktigere og nyskapende som politisk dokument. Loven kan dessuten oppfattes å ha en mer intensjonell karakter, det vil si uttrykke en ambisjon om å nå nye politiske mål, enn bare et dokument som bekreftet Sverre-dynastiets politiske posisjon og styrke i landet. Det er mulig at mye av lovarbeidet ble initiert av Håkon 4. Håkonsson, og at Magnus Lagabøtes arbeid og innsats hovedsakelig var å fullføre farens arbeid. Men i så fall var det en solid politisk gjerning i seg sjøl. Historien har mange eksempler på politiske arvinger som har sløst bort og forsømt den politiske arven og ressursene de har fått. Det er dessuten klare indikasjoner på at Magnus satte mye av sitt preg på den lovgivende virksomheten i regjeringstida si. Skal en søke å forstå Landsloven som politisk-administrativt dokument, må en vurdere hvordan det norske riket under Magnus Lagabøte var som politisk enhet. Bildet som er presentert i denne artikkelen, avviker delvis fra noe at det som ble presentert under Landslovsjubileet i 2024. Målet bør imidlertid være å forstå så godt som mulig Landslovens betydning i samtid og ettertid. For å nå det målet best mulig, hører den presenterte tolkningen av det norske middelalderkongedømmets karakter i siste del av høymiddelalderen med i «jubileums-bildet». Dermed vil det også være et innspill til å vurdere det som ble feiret og hvordan. Landslovsjubileet i 2024 blir jo ikke det siste nasjonale historiske jubileet. 2030 er ikke så mange år fram i tid.

English summary

All historical jubilees have a built-in tendency to simplify historical development and make it more straightforward than it probably was. The Code of the Realm Jubilee in 2024 was no exception. The article discusses the fundamental institutional character of the Norwegian monarchy as a political entity in the High Middle Ages in order to assess the significance of the Code of the Realm. Central to the article is also the extent

⁵⁴ Helle 1995: 70.

to which Magnus Lawmender was prepared to take over the throne, as his older brother, Håkon the Young, had been given the royal title in 1240. The article argues that Magnus must have been prepared to enter the realm in some role, either as king or with some other title. Neither Håkon Håkonsson nor Magnus Lawmender seem to have interpreted the basic principle of the succession to the throne of one heir based on primogeniture for legitimate sons as pushing other legitimate sons out of the governance of the realm. Magnus Lawmender divided the kingdom between his two legitimate sons, Eirik as king, and Håkon as duke. And the article argues against a view that Håkon Håkonsson, in dialogue with the archbishop, is said to have been unwilling to give Magnus a formal role in the royal government.

Whether Håkon the Young's son, Sverre, was considered the closest heir to the throne before Magnus, after Håkon the Young's death, is not decisive for whether Magnus was intended to take part in the royal government or not. The fact that Håkon the Young was buried in St Hallvard's Cathedral in Oslo and not in Christ Church in Bergen, where the kings Sverre and Håkon Sverresson were buried, may be an argument that the young Håkon was not perceived as a fully reigning king in his time. In that case, this would be an argument for Sverre Håkonsson not being considered heir to the throne before Magnus after the death of Håkon the Young. The Act of Succession to the Throne of 1260 stated that the succession to the throne should be counted after the last reigning king, who was then Håkon Håkonsson, according to this line of thinking.

During the Code of the Realm jubilee, one could sometimes get the impression that the whole law process took place in Bergen. There is much to suggest that the final editing work was done in that town, but it would be anachronistic to assume that the process of creating the Code of the Realm took place exclusively there. Like all other kingdoms in Europe in the Middle Ages, the Norwegian king was constantly moving between different residence towns and with stops along the way. In short, it was necessary for a European king in the Middle Ages to show himself around the country to gain legitimacy, exercise governing power, including control, and not least consult powerful people around the country. Bergen was undoubtedly the foremost royal residence in Norway from the mid-1200s and into the 1300s, without one being able to speak of a «capital», which is a far too modern term. The Norwegian kings developed a fairly fixed travel pattern between the towns of Bergen, Tønsberg and Oslo, and less often to Trondheim. In addition, Båhus came in as an important royal residence during the periodic royal union with Sweden after 1319. As a child up to the age of 8-9, Magnus would probably have travelled with his parents and the court, and he will have met the Franciscans, whom he was obviously interested in and in-

fluenced by, both in Bergen and Tønsberg. Nor can we rule out that he may have been in contact with them in Oslo, possibly, but less likely also in Trondheim.

In light of the given description of the political-administrative structures in Norway in the latter half of the 1200s, the Code of the Realm of 1274 is perhaps even more important and innovative as a political document. The law can also be perceived as having a more intentional character, i.e. expressing an ambition to achieve new political goals, than just a document confirming the Sverre dynasty's political position and strength in the country. If one is to seek to understand the Code of the Realm as a political-administrative document, one must consider how the Norwegian kingdom under Magnus Lawmender was as a political entity. The picture presented in this article differs partly from what was presented during the Code of the Realm Jubilee in 2024. However, the goal should be to understand as good as possible the significance of the Code of the Realm in the present and in retrospect. In order to achieve this goal in the best possible way, the presented interpretation of the character of the Norwegian medieval kingdom in the latter part of the High Middle Ages should be included in the «jubilee picture». Thus, it will also be an input to assess what was celebrated and how. The Code of the Realm jubilee in 2024 will not be the last national historical jubilee. 2030 is not that many years away.

Bibliografi

KILDER

- DN = Diplomatarium Norvegicum. I–XXIII. Utg. C. C. A. Lange et al. Christiania/Oslo, 1847–2011
- MAGNUS LAGABØTES LANDSLOV. Oversettelse ved Jo Rune Ugulen Kristiansen. Oslo: Nasjonalbiblioteket 2024
- NgL = Norges gamle Love indtil 1387. I–V. Utg. Rudolf Keyser, P. A. Munch et al. Christiania: Grøndahl & Søn, 1846–1895
- HÅKON HÅKONSSONS SAGA. Oversatt av Anne Holtsmark. Oslo: H. Aschehoug & co. i samarbeid med Fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur. Oslo, 2008.
- HÅKONAR SAGA HÅKONARSONAR. Kritisk utgave ved Tor Ulset. Manus under arbeid hos Arkivverket, fil datert 12.05.2022
- ISLANDSKE ANNALER INDIL 1578. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved Dr. Gustav Storm. Christiania, 1888.
- NOREGS KONGESØGER 4. Oversettelse av Kr. Audne og Hallvard Magerøy. Oslo: Det norske Samlaget, 1979

- NORSKE MIDDELALDERDOKUMENTER. I utvalg ved Sverre Bagge, Synnøve Holstad Smedsdal og Knut Helle. Bergen – Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget.
- SNORRES KONGESOGER. Omsett av Steinar Schjøtt og Hallvard Magerøy. Oslo: Den norske Bokklubben, 1979.
- SVERRE-SOGA. Omsett av Halvdan Koht. Oslo: Det Norske Samlaget, 1967.
- THE CHRONICLE OF LANERCOST. Translated, with notes, by the right Hon. Sir Herbert Maxwell, Baronet. Glasgow: James Maclehose and Sons, 1913

LITTERATUR

- BARTLETT, Robert. 2020. *Blood Royal. Dynastic Politics in medieval Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BENGTTSSON, Herman. 2010. *Uppsala domkyrka, VI Gravminnen. Sveriges Kyrkor*, volym 232. Uppsala: Upplandsmuseet
- BJØRGO, Narve. 2000. «Eirik 2 Magnusson». I *Norsk biografisk leksikon*, bind 2, 436-437. Oslo: 2000.
- BLOM, Grethe Authén. 1972. *Samkongedømme – Enekongedømme – Håkon Magnussons Hertugdømme*. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab Skrifter, nr. 18 – 1972. Trondheim, Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- . 1997. *Trondheims historie 997-1997, 1 Hellig Olavs by. Middelalder til 1537*. Oslo: Universitetsforlaget.
- EKROLL, Øystein. 2001. *Her hvilir... Nidarosdomens gravsteinsutstilling*. Trondheim: Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeiders Forlag.
- EVANS, Michael. 2003. *The Death of Kings. Royal Deaths in Medieval England*. London and New York: Hambledon and London.
- GALLÉN, Jarl. 1959. «Franciskanorden». I *Kulturbistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind IV, 563-573. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- HELLE, Knut. 1972. *Konge og gode menn i norsk riksstyring ca. 1150-1319*. Bergen – Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget.
- . 1974. *Norge blir en stat 1130-1319*. Handbok i Norges historie, bind 3. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 1982. *Bergen bys historie*, bind 1 *Kongssete og kjøpstad. Fra opphavet til 1536*. Bergen – Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget.
- . 1995. *Aschehous norgeshistorie*, bind 3 *Under kirke og kongemakt 1130-1350*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- . 2006. «Del I. Fra opphavet til omkring 1500». I Knut Helle, Finn-Einar Eliassen, Jan Eivind Myhre og Ola Svein Stugu, *Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*, 21-142. Oslo: Pax forlag A/S.

- JØRGENSEN, Torstein, Erik OPSAHL og Jørn ØYREHAGEN SUNDE. 2024. Kristendomsbolken. I Jørn Øyrehagen Sunde (red.), *Landslova*, 67-98. Oslo: Fagbokforlaget.
- LOVÉN, Christian. 2004. «Erikskulten i Uppsala. Dubbelhelgonet och den långa stationsvägen». *Årsboken Uppland – 2004*: 7-37.
- LUNDEN, Kåre. 1976. *Norges historie*, bind 3 *Norge under Sverreätten 1177-1319*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s.
- MACMILLAN, Margaret. 2016. *History's People*. London: Profile Books.
- MUNCH, P.A. 1858. *Det norske Folks Historie*, fjerde Deel, første Bind. Christiania: Chr. Tønsbergs Forlag.
- NEDKVITNE, Arnved og Per G. Norseng. 2000. *Middelalderbyen ved Bjørvika. Oslo 1000 – 1536*. Oslo: Cappelen.
- OPSAHL, Erik. 2015. «Hvorfor er ikke Håkon 6.s gravsted avmerket i ruinen av Mariakirken? – Oslo som kongelig residens- og forvaltningsby på 1300-tallet». I Lise-Marie Bye Johansen (hovedred.), Egil Lindhart Bauer, Jan Brendalsmo og Knut Paasche (redaksjonsmedlemmer), *En aktivist for Middelalderbyen Oslo. Festskrift til Petter B. Molaug i anledning hans 70-årsdag 19. desember 2014*, 135-164. Oslo: Novus Forlag.
- ORNING, Hans Jacob. 2023. «Veien ut av vllfaringståka?». I Else Mundal, Erik Opsahl, Jørn Øyrehagen Sunde og Miriam Tveit (red.), *Landslova av 1274. Rett, politikk og samfunn i norsk mellomalder*, 39-60. Oslo: Dreyers forlag.
- PORSMOSE, Erland. 2024. *Magtfuld gennem riget. Rejsekongedømmet i Danmark O. 960-1660*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- RINDAL, Magnus. 2024. *Landslova*, Magnus Lagabøte og Håkon Håkonsson. I *Magnus Lagabøtes landslov*, 15-38.
- SUNDE, Jørn Øyrehagen. 2023. *Kongen, lova og landet. Kong Magnus Lagabøter, Landslova av 1274 og det Norge han skapte*. Oslo: J.M. Stenersens forlag.
- WARD, Emily Joan. 2023. *Royal Childhood and Child Kingship. Boy Kings in England, Scotland, France and Germany, c. 1050-1262*. Cambridge: Cambridge University Press.

Erik Opsahl. Professor ved Institutt for historiske fag, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). E-post: erik.opsahl@ntnu.no